

KÖZLEMÉNYEK

CSENDES LÁSZLÓ

FELSŐSZOPORI TÓTH ÁGOSTON RAFAEL HONVÉDEZREDES, TÉRKÉPÍRÁSUNK ÚTTÖRŐJE

A nagy méretarányú térképezés — hazánkban — az első katonai felméréssel vette kezdetét. A Habsburg birodalom első részletes felmérését követően hosszú évek teltek el az önálló magyar térképkészítés tervének kidolgozásáig, illetve a térképezési feladatok megkezdéséig. A 19. századbeli térképezés magyar úttörője, Tóth Ágoston, az 1848—49-es szabadságharc katonája volt. Ő alkotta meg a „földképkészítés” elvi és gyakorlati kivitelezését, kezdeményezte a Magyar Földrajzi Társaság létrehozását és nevéhez fűződik a Magyar Helyszínrajzi Intézet létrehozása is.

Felsőszopori Tóth Ágoston Rafael az akkor Zala megyéhez tartozó Marcali községben született, 1812-ben. Gyermekéveit és tanulmányait uradalmi ügyész édesapjának munkahelye és nem kevésbé ismeretségi köre határozta meg. Középfokú tanulmányait 1827 szeptemberétől az akkor nagy anyagi áldozatot kívánó bécsi katonai iskolán, majd a felsőbb fokú mérnökakadémián folytatta.¹ Érdeklődését tekintve különösen kitért a térkép- és hozzá kapcsolódó ismeretek elsajátítására és azok gyakorlati alkalmazására. Tanárai korán felismerték a térképkészítés iránti tehetségét, kutató szenvedélyét a feladatok végrehajtásában.

Katonai iskolái végeztével, 1831. augusztus 1-én zászlósi rendfokozattal csapathoz került. Csak tíz évi szolgálat után nyílt lehetősége a gyakorlati térképezés szakkiképzésre, az Egres patak mentén lévő Lonthon községben és környékén. Mint hátramaradt visszaemlékezésében írta, pályája kezdetén a rajzolás, valamint a terepábrázolás elméletét jobban ismerte, mint ezek gyakorlatát. Ezért aztán terepi munkájával ritkán volt megelégedve. Viszont csoportvezetője felismerte szakértelmét és a környék grafikus háromszögelésének végrehajtásával bízta meg. A ráháruló feladatot nagyszerűen oldotta meg.

A terepfelmérési gyakorlatról visszatérve, Tóth Ágostont a bécsi Földrajzi Intézet Statisztikai Osztályára helyezték át. Ekkor — az 1846. évi galíciai zavargások idején — az osztályon éjjel-nappal azon dolgoztak, hogy Galícia térképeit a nyilvántartási adatok alapján helyesbítsék és minél használhatóbbá tegyék a hadvezetés számára.

Földmérői rátermettségét, térképész szakismeretét különösen a Péterváradot és környékét ábrázoló térképszelvények elkészítésével bizonyította. Elvégezte az erőd és környéke terepi felmérését két négyzetmérföld körzetben és térképi

¹ Friedrich Gatti: Geschichte der k. k. Ingenieur — und k. k. Genieakademie 1717—1869. Wien, 1901. 758. o.

Felsőszopori Tóth Ágoston Rafael honvédezredes

ábrázolását, az akkor újnak számító szintvonalas domborzatábrázolással. A korabeli viszonyokra jellemző, hogy Kayser ezredes, az erőd parancsnoka, a haditanács és a nádor megbízó levele ellenére sem engedélyezte, hogy Tóth Ágoston műszeres mérést végezzen a vár területén. Miután Kayser ezredes a mérnökkari igazgató, vagy János főherceg engedélyéhez ragaszkodott, Tóth azonnal írt a vezérkarhoz, jelezve a történeteket, kérve a szükséges engedély megküldését. Ez alatt a várfalakon kívül végezte terepmunkáját, s mint naplójában írta: „Ahogy a macska a forró kása körül kering, úgy dolgoztam én a vár körül.” Egy napon betévedt a környék egyik kocsmárosához, aki némi ellenszolgáltatás fejében felajánlotta, hogy rendelkezésére bocsájtja a vár tervrajzát. Négy ezüst huszasért megvásárolta a tervet, és a pontosítás után, a szükséges méretarányra kisebbitve, átrajzolta azt a már részben elkészült térképre. Ily módon, mire a mérések engedélyezése megérkezett, Tóth Ágoston lényegében teljesítette feladatát. Az ellenőrző mérések és tereptárgyi azonosítások után visszatért Bécsbe, ahol aprólékosan kivitelezett térképi ábrázolása általános feltűnést keltett. Térképének látványos címlapjára Pétervárad madártávlati képét rajzolta. Munkája mellett, a mérési jegyzőkönyvek között, a domborzati ábrázolás pontosságát igazolóan, ott volt a szintezési jegyzőkönyv is. A mérnökkarnál elismerést kivívott, szintvonalakkal gazdagított térképét némelyek azért bírálták, mert feleslegesnek tartották a magassági pontok ábrázolását.² Sajnos e térkép eredeti példányát még nem sikerült felkutatni, létezéséről csak korabeli leírások alapján tudunk. Viszont feltehetően készültek másolatok Tóth kilenc szelvényből álló térképéről, mert ezek egyik változata megtalálható a Hadtörténelmi Térképtár gyűjteményében.³ (I. a 602—603. oldalon.)⁴

Tóth Ágostont 1848 áprilisában századossá léptették elő s ugyanakkor hadtestével Lembergbe helyezték.

Az első magyar felelős minisztérium 1848. április 7-én történt kinevezésével a magyar hadügyminisztérium felállítása is szükségessé vált. Ennek szervezői nem is gondolhatták, hogy néhány hónap múltán egy hadbavonuló hadsereg felállításáról, hadianyagok, harceszközök biztosításáról kell gondoskodniuk.

Megmozdult Európa. 1848-ban a forradalom vihára Európa csaknem valamennyi országán végigszárguldott, nem kerülve el az abszolutisztikus Habsburg-birodalmat sem. Bécs, Budapest, Milánó, Krakkó, Prága, Velence — mindenütt magasra lobbant a forradalom lángja az önkény és maradiság rendszere ellen.

Sajnos, 1848 tavaszán—nyarán e felkelések és forradalmak különböző okok miatt sorra elbuktak. Az ellenforradalom támadásának ezután már csak Magyarország állt ellent, ahol a forradalom összekapcsolódott a nemzeti függetlenség kivívásának, a feudális elnyomás felszámolásának kísérletével.

A forradalom vihára összefogásra készítette a magyar hazafiakat. Tóth Ágoston is benyújtotta a honvédseregbe való felvételi kérelmét. Mészáros hadügyminisztertől a következő választ kapta:

„Tisztelt Kapitány úr! A honvéd tisztek kinevezése egyenesen és kizárólag Gróf Batthyányi Lajos miniszterelnök úr jogkörébe vágván, folyamodását oda áttevém. Szép tehetségei felől meggyőződve lévén, hiszem, hogy ha ott behelyezésére alkalom leend, kívánsága teljesül, egyébiránt én is előjegyzőkbe vevém.

Budapesten, július 8-án 1848. Mészáros Lázár hadügyminiszter.”⁵

² Tóth Ágoston: „Egy elveszett élet fáradozásai” c. naplója alapján (a továbbiakban — Napló.) Tóth naplóját német nyelven írta, ami bizonyára a család összetételére vezethető vissza. 36. o. A szintvonalas ábrázolás ekkor még vágyálom volt, sokan idegenkedtek a domborzat illetően történő ábrázolásától.

³ Hadtörténelmi Térképtár (továbbiakban HIT) G I h 498 fotómásolat. Eredetije a Kriegsarchiv Wien azonos számú jelzetén.

⁴ HIT G I h. Az aprólékos rajzi munka ma is elismerésre méltó.

⁵ Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban — MTA) 300/1.

Tóth Ágoston ur!

A honvéd seregek kivételével egyenlő időben
szólag Prof. Battyányi Sándor miniszterelnök
kivételével, felajánlását oda átöröm. Szép tehát,
szép feladatomot látok, hiszem, hogy ha én be-
származtam alkalmam lenne kívánsága teljesítésére, egyből
mentem is el a legközelebbi városom.
Budapest, július 8. 1848.

hadügyminiszter
Mészáros L.

Mészáros Lázár hadügyminiszter levele Tóth Ágostonhoz

A fenti levél vétele után Tóth mindent elkövetett a honvédség kötelékébe való felvétele érdekében. Kapcsolatot teremtett a teljhatalmú Honvédelmi Bizottmány tagjaival. Madarásznál is jelentkezett és elmondta, hogy az október 6-i proklamációra kilépett az osztrák hadseregből és a honvédségnél kíván „szolgálni”. Ezt követően Madarász segítségével sok-sok ismerőssel találkozott, köztük egykori mérnökakadémiai társával: Czecc századossal is, akivel később együtt harcoltak Erdélyben.⁶

A személyes kapcsolatfelvételek végül is Mészáros Lázárhoz vezették. A bemutatkozás után a Ludoviceumról szóló (Tóth korábban készítette) emlékiratra terelődött köztük a beszélgetés. Mészáros elmondta, hogy az újszerű gondolatfelvetéseket nagy érdeklődéssel olvasta, de kifogástolta Tóth emlékiratának „túl demokratikus” gondolatmenetét a következő megjegyzéssel: „Nem azért mondom, mert én arisztokrata volnék, hanem a nemzet arisztokratikus legbensőbb lényegében, amiről Ön is meg fog győződni, ha egy darabig már közöttünk él.”⁷

Ezt követően Mészáros hadügyminiszter így nyilatkozott: „Szép feladatom van az Ön számára; Kassára akarom küldeni, ahol Schlick tábornok szándékozik betörni. Azonban menjen el előbb Nádossy ezredeshez is és kérdezze meg őt, mert ahogy emlékezem, már olvastam az Ön nevét és azt hiszem, van már beosztása.”⁸ A barátságos búcsú után Nádossyhoz sietett, aki így fogadta: „Már régen vártunk rád és számítottunk arra, hogy nem fogsz hiányozni, mikor a hazáveszélyben van.”⁹ Rövid beszélgetés után közölte Tóthtal, hogy október elsején őrnagyi rendfokozatban, a 31. honvéd zászlóalj parancsnokának nevezték ki.

Az 1848–49-es szabadságharc vezetői Tóth Ágoston őrnagyot egyre felelős-

⁶ Czecc János honvéd tábornoki rendfokozatot ért el a szabadságharc idején. Munkásságuk nagy hasonlataként ide kíváncsok, hogy mindketten életük végéig a térképészet elkötelezettjei lettek. Czecc az emigráció során Argentínába került, ahol katonai földrajzi intézetet alapított. Munkásságának elismerését igazolja, hogy Buenos-Airesben életnagyságú szobrot állítottak emlékének.

⁷ J. Kayserling: „Das Spektrum Europas” c. művében részletesen fejtegeti a magyarok arisztokratikus jellemzőit.

⁸ Napló 70. o.

⁹ U. o.

segteljesebb beosztásba helyezték. Bem tábornok, akinek a merészség és gyorsaság jellemző tulajdonságaihoz tartozott, Czecz János alezredest egy osztállyal Tordára küldte, Tóth Ágoston alezredest pedig Kolozsvár és vidéke főparancsnokává nevezte ki.¹⁰ Kolozsvár főparancsnokára hárult a hadsereg utánpótlásának biztosítása. A krasznai és középszolnoki nemzetőrökkel vigyázta a dési és kolozsvári — utánpótlást biztosító — útvonalakat, ahol jelentős élelmiszer- és lőszerszállítmány érkezett.

Fontos és felelősségteljes beosztásában sem csökkent érdeklődése a térképek iránt. Az építési igazgatóság térképezési munkákra alkalmas beosztottjainak elrendelte, hogy a Lipszky-féle térkép¹¹ erdélyi részét nagy méretarányban rajzolják meg. Terve az volt, hogy ezen térképeket az igényeknek megfelelően helybítsék az általa kiképzendő tisztek közreműködésével. Sajnos, tervének valóra váltását az objektív körülmények, többek között az, hogy sem idő, sem a megfelelő műszerek nem álltak rendelkezésére, befolyásolták. Minden bizonnyal Tóth Ágoston volt az egyetlen tiszt, aki a szabadságharc közepette a hadsereg vezetését megkísérelte Lipszky-térképének — ábrázolásmódjában pontosabb és így használhatóbb — segédleteivel ellátni.¹² Szükséges itt megjegyeznünk, hogy az első katonai felmérés 1 : 28 800 méretarányú térképei „titkosságuknál fogva” nem álltak rendelkezésre, bár 1782—85 között készültek. Ha még azt is figyelembe vesszük, hogy a második katonai felmérés ekkor már az ország jelentős területén végrehajtásra került,¹³ térképállítás tekintetében szomorú kép tárul elénk. Lipszky „Mappa Generalis Regni Hungariae...” 1806-ban megjelent térképe 1 : 470 000 méretarányú.¹⁴ A kiadást követő közel fél-évszázad változásai, valamint a méretarány, egyértelműen választ adnak a felhasználás megbízhatóságát illetően.

A különböző harci feladatok végrehajtása során Tóth Ágoston kitűnt megfontolt, alapos szervezőképességével, a vezetéshez szükséges magasfokú katonai ismereteivel. Valószínűleg ezért is vette maga mellé Bem tábornok. Méltányolták munkásságát a kor kiemelkedő alakjai is. Ennek egyik bizonyítéka levelezése és többszöri személyes tanácskozása Kossuth Lajossal.

1849. augusztus 11-én a hadsereg elindult Világos felé. Tóth Ágoston ekkor már ezredesi rangban volt. A kialakult helyzetben a Görgey hadsereggel együtt tette le a fegyvert.

Tóth Ágostont és több ezredestársát október 24-én este állították a bíróság elé. A vád valamennyiük ellen esküszegés, fegyveres lázadásban való részvétel vezető beosztásban, stb.

Az ítélet kötél általi halál volt. Ezt később „kegyelemből” 18 évi, „várban” eltöltendő várfogságra változtatták. A csehországi Olmütz várába szállították, ahonnan az 1856. évi július havában kibocsátott különleges amnesztia folytán szabadult.

Naplójában fennmaradt a Pénzügyigazgatósághoz később írt levele, melyben így írt önmagáról: „Mindazért, mit 1848—49. évben tettem és véghezvittem, haditörvényszék elé állítottam, kötél általi halálra ítéltettem és 18 évi várbörtönre vasban kaptam kegyelmet. Csak 7 évi várfogságot álltam ki, mert Gizella főhercegnő születésekor Ófelsége megkegyelmezett és így a fogságból kiszabadultam. Én tehát 1848—49. években folytatott minden tevékenységemért megbűnhődtem s így nem vagyok további felelősségre vonható...”¹⁵

10 Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. Genf, 1865. II. kötet. 191 o.

11 HIT. B IX a 518.

12 Irmádi-Molnár László: Tóth Ágoston honvédezredes, a XIX. századbeli magyar térképezés úttörőjének élete és működése. Budapest, 1938. 94. o.

13 HIT. B IX a 530.

14 A tartalmas, szép kivitelű térkép mérészakilag is megbízható adatokat biztosít a felhasználóknak.

15 Napló 277. o.

Pétervárad környékének részlete Tóth Ágoston kilenc szelvényes térképéről.

Szabadulása után úgy határozott, visszatér Magyarországra. Katonai pályafutása lezárult és döntenie kellett, hogyan tovább? Új életét előbb a kiscenki, majd a pölöskei uradalom ispánjaként folytatta.

Nemsokára híre járt, hogy a megyéket újra a maguk választotta tisztviselők fogják kormányozni. Sajátos módon a megyék vezetőinek megválasztása során a legtöbb állásra közfelkiáltással volt honvédtiszteket jelöltek. 1860-ban Tóthot egyhangúlag megválasztották a Zala megye déli körzete mérnökének.¹⁶

A megye újdonsült tisztségviselőire komoly feladatok hárultak. Tóth Ágostonnak munkaköre betöltéséhez a mérnökakadémián szerzett oklevelét a pesti műegyetemen tett vizsgákkal kellett „honosíttatnia”, illetve megvédenie.

A követelményeknek sikerrel eleget tett és a kapott bizonyítványt így rögzítette:

„Bizonyítvány. Alolírt a Tekintetes Tóth Ágoston Zala megyei főmérnök úr által felszólítva az okleveles mérnökök mostani állására nézve, és a magas megyei hatóságnak megnyugtatósára a következő választ adni bátorodik.

A mérnöki szigorlatok, valamint a mérnöki oklevelek is már az 1852-ik év óta megszüntettek, másrésről azonban a most Budán létező mérnöki intézet a tudományok rendszerére nézve oly czélszerű változást szenvedett, hogy a volt osztrák ministérium mindent egy ugyan azon lábra állítani akarván, elégségesnek tartotta az onnand kijövő mérnököket csak egyszerű bizonyítványokkal ellátni, s nem lehet tagadni, hogy az említett mérnökök az okleveles mérnökökkel ugyan azon tudományos műveltséggel bírnak, tehát mindenótt a legjobb sikerrel alkalmazhatók.

Ugyan az áll fenn nevezett F: Tóth Ágoston főmérnök úrra nézve is, ki a mérnöki akadémiába az illető tudományokat elvégezvén, ily kitűnő ezekbeni jártassággal van ellátva, hogy reá mindennemű mérnöki munkálatokat lehet bízni; minek igazsága 1^{or} azok tudományos Collégiumból, melyben alól írt a fenn említett főmérnök úrral bocsátkozott és 2^{or} rajzban előállított azon tervekből következik, melyeket a kérdéses főmérnök úr előmutata. Míg tehát honunkban a mérnöki állást szabályozó más intézkedések tétetni nem fognak, alól írtnak az elhatározott nézete oda irányoztatik, hogy a kérdésben forgó Tóth Ágoston főmérnök urat is, a többi mérnökökkel egy ugyan azon Categoriába lehet számitani.

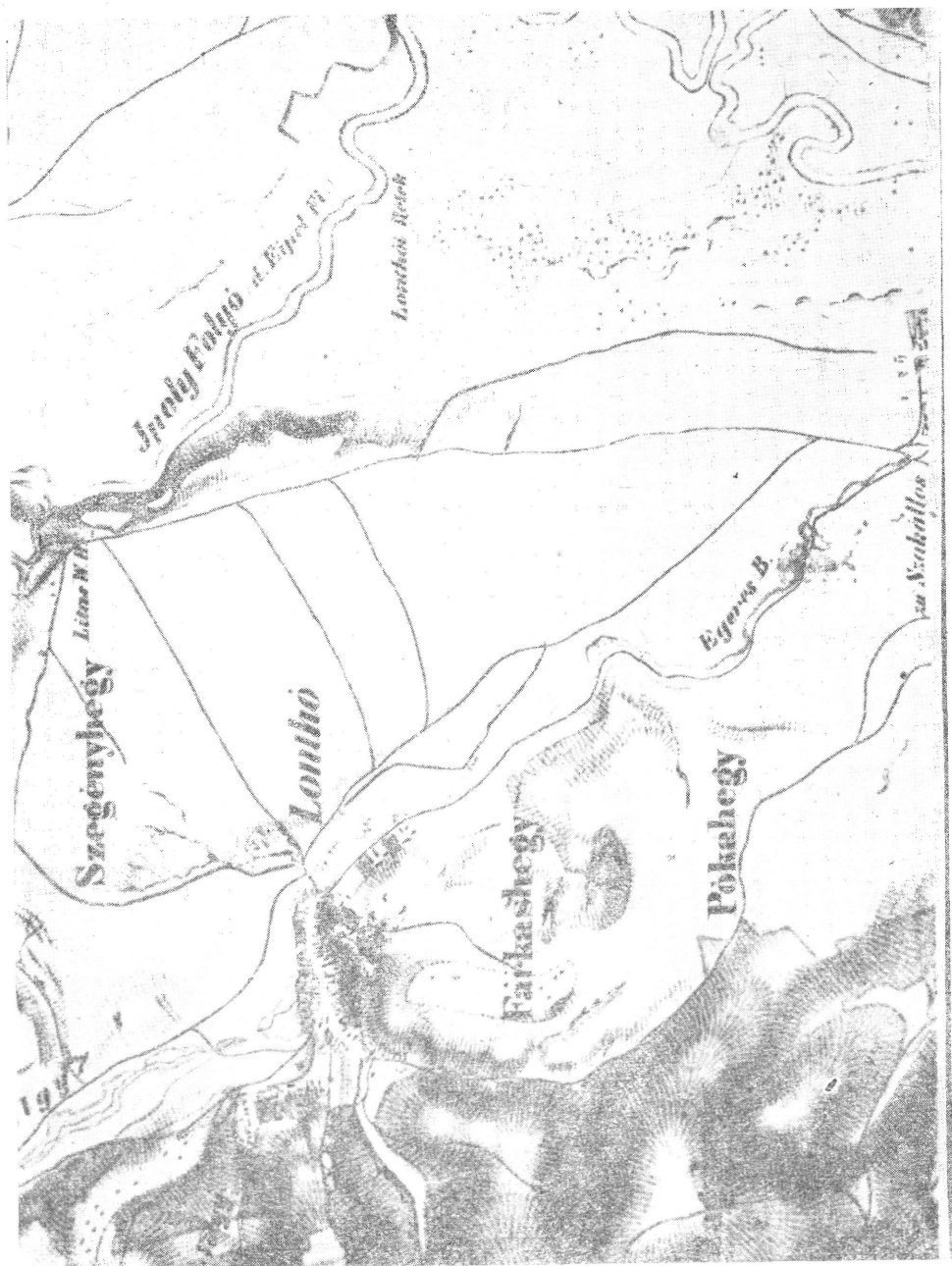
Pesten, augusztus 5-én 1861. Petczval Ottó m. kir. Bölcsészeti tudor, okleveles mérnök, a magyar tud. egyetem elsőb mennyiségtan r. tanára, a magyar tud. Akadémia r. tagja és a bölcs, kar e. i. Dékánja.”¹⁷

A bizonyítvány kézhez vétele döntő fordulatot jelentett Tóth Ágoston életében. Végre azokkal a térképészeti feladatokkal foglalkozhatott, melyeket oly szívesen és oly magasfokú hozzáértéssel végzett. A megye megbízásából több hidat is tervezett, melyek fel is épültek.

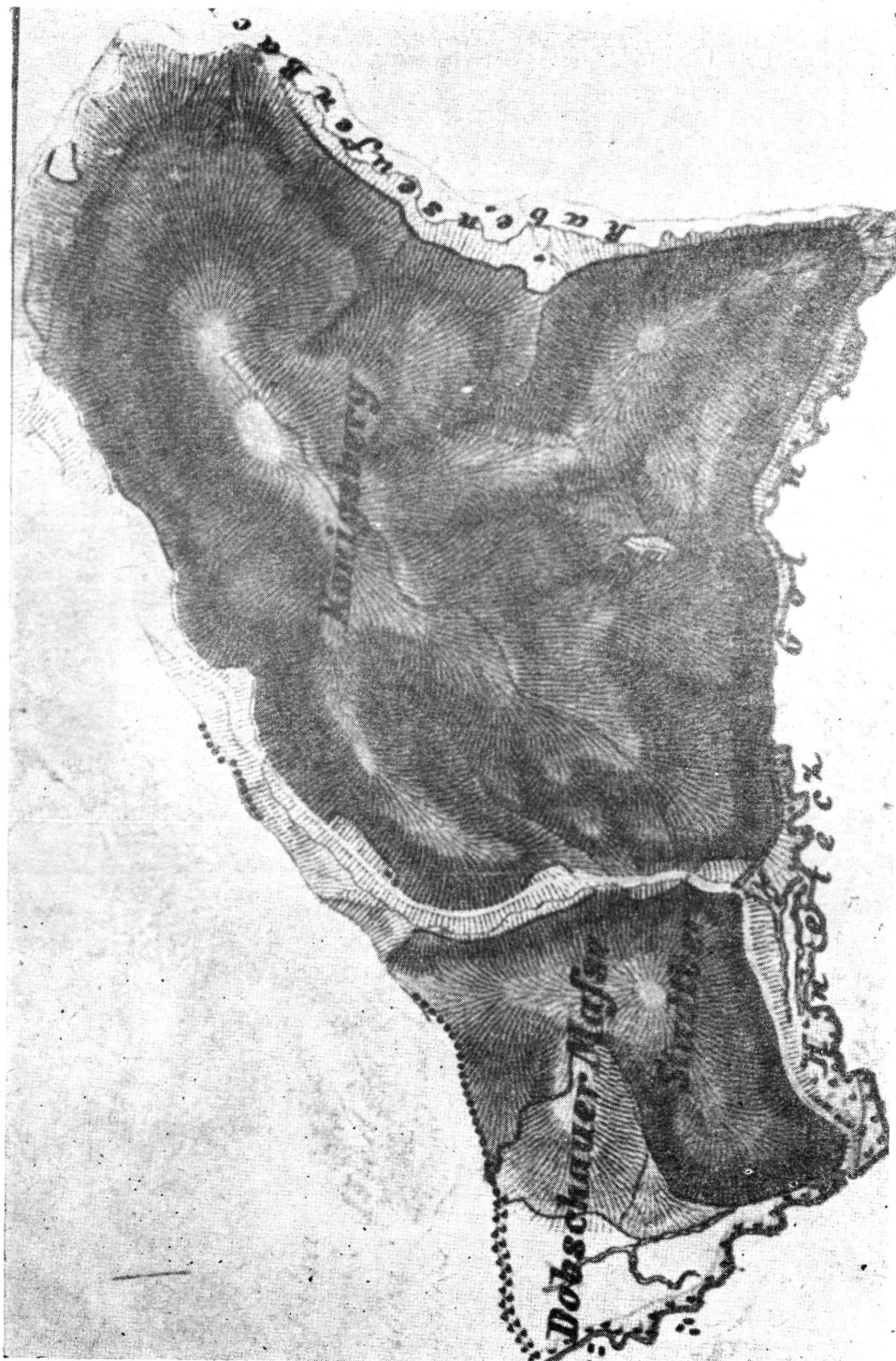
Számos probléma megoldása fűződik munkásságához. Például Szemenye község gazdái megyegyűlésen vetették fel, hogy a Mura folyó szabálytalan medervonalából adódóan évenként csökkent a legjobb földek területe, ugyanakkor a folyam másik oldalán az Eszterházy birtok állandóan növekedett. Az ügyet felkarolva Tóth nem elégedett meg csupán a felméréssel, az előzmények is érdekelték. Ezért lemásoltatta az alsólendvai hercegi levéltárban fellelhető valamennyi korábbi térképet, és ezek alapján szinte nyomon követhette a Mura gyakori mederváltozását és következményeit. Szemenye község térképén a domborzatot szintvonallal ábrázolta, és rávezette az új felmérésen kívül az 1793,

¹⁶ Zala vármegye jegyzőkönyvi adatai. 1. sz. Jegyzőkönyv. 1861. febr. 6. 35. o., 5. pont. Zalaegerszeg, Zala megyei Levéltár.

¹⁷ Zalaegerszeg, levéltár 2702; 1861. szept. 2. közgyűlés iratanyaga.

Részlet Tóth terepfelmérési gyakorlaton készített térképéről (1842)

Tóth Ágoston készítette mintalap a II. katonai felmérés domborzatának ábrázolásához

1811, 1844, 1855. és az 1861. években végzett folyamábrázolás adatait is. A térképen bizonyított mederváltozások alapján a soron következő megyegyűlésen napirendre tűzték a Mura szabályozásának kérdését, meghatározták az előkészítő munkálatok, majd a kivitelezés ütemét. Ezt követően nagyszámú munkás-sereg ásta Szemenye határában — az esküdt felügyelete alatt — a folyó új medrét. A munka befejezésének ünnepségén Tóth Ágoston azonban már nem vehetett részt. Az osztrák uralkodóház újabb lépésekre szánta el magát a rebellis magyarok megrendszabályozására. A nemzet képviselői és az udvar közötti tárgyalások kimenetele teljes bizonytalanságban tartotta a vármegyék vezető tisztségviselőit — különös tekintettel a volt honvédtiszteket — és sokan úgy döntöttek, megválnak hivataluktól, nem várják meg eltávolításukat.¹⁸ Tóth Ágoston is így döntött. Hamarosan megpályázta a keszthelyi mezőgazdasági intézet kémiai és földművelési tanári helyét, amihez támogatást kért Deák Ferencről.¹⁹ Deák segítségével, vagy anélkül — tény, hogy az állást megkapta és ezzel újabb lehetőséget az új nemzedék megismertetésére a számára fontosnak ítélt tantárgyakkal. Javaslatára a felső tagozaton bevezették az ábrázoló geometria tanítását. A fáradhatatlan, nagy energiájú Tóth Ágoston kedvvel végezte oktatói, nevelői feladatát, lelkesedése szinte határtalan volt. 1867-ben megtörtént az osztrák—magyar kiegyezés. Nagyot fordult Tóth Ágoston szerencséje is.

1867. július 29-i keltezéssel fontos okmány érkezett Keszthelyre Tóth Ágoston címére.²⁰ Kinevezték a Közlekedésügyi Minisztérium főmérnökének, ami szinte korlátlan lehetőséget nyújtott számára a térképezés ügyének szolgálatára. Naplójában ekkor a következő bejegyzés került: tárgyaltak út-, hid-, víz-, vasút- és más műszaki munkákról „... de mit tehettem én, itt, amikor nem volt sem térképünk, sem felvételünk az országról. Minden Ausztria kezében volt”.²¹

Tóth javaslatára és tervei alapján három csoportot hoztak létre a térképek mielőbbi elkészítésére: az egyik a háromszögelési munkálatok elvégzését, a második térképfelmérést és a rajzolást, a harmadik csoport pedig a sokszorosítást (kőrajzolás és rézmetszés) kapta feladatul.

A munkák meggyorsítása érdekében felkérték a bécsi katonai intézetet, hogy az ott lévő, Magyarország területét ábrázoló felvételek egy-egy példányát adják át. Kérésük azonban nem talált meghallgatásra, holott nem kívántak lehetetlent, hiszen a térképszelvények mindegyikéből három-három példányt őriztek Bécsben.

Tóth dédelgetett tervét, hogy a topográfiai osztály munkáját európai színvonalon szervezze meg, miniszteri szinten elfogadták és Európai tanulmányútra küldték, hogy a helyszínen tanulmányozhassa más országok felmérési rendszerét és eredményeit. Hazatérve, gazdag tapasztalatait — a hivatali jelentésén túl — könyvben is feldolgozta.²² Különösen nagy figyelmet érdemel a mű végén található „Indítvány a magyar helyszínrajzi intézet felállítására” című javaslatára. Ebben így fogalmazott:

„Magyarország érdeke és becsülete követeli — eltekintve politikai jogától — miszerint helyszínrajzi, geológiai és meteorológiai intézete legyen.” Enélkül hazáját sem ismerheti állampolgára. Tóth Ágoston hangsúlyozta a térképek honvédelmi jelentőségét: „Nem lehet tagadni, hogy a hadseregnek földabroszokra

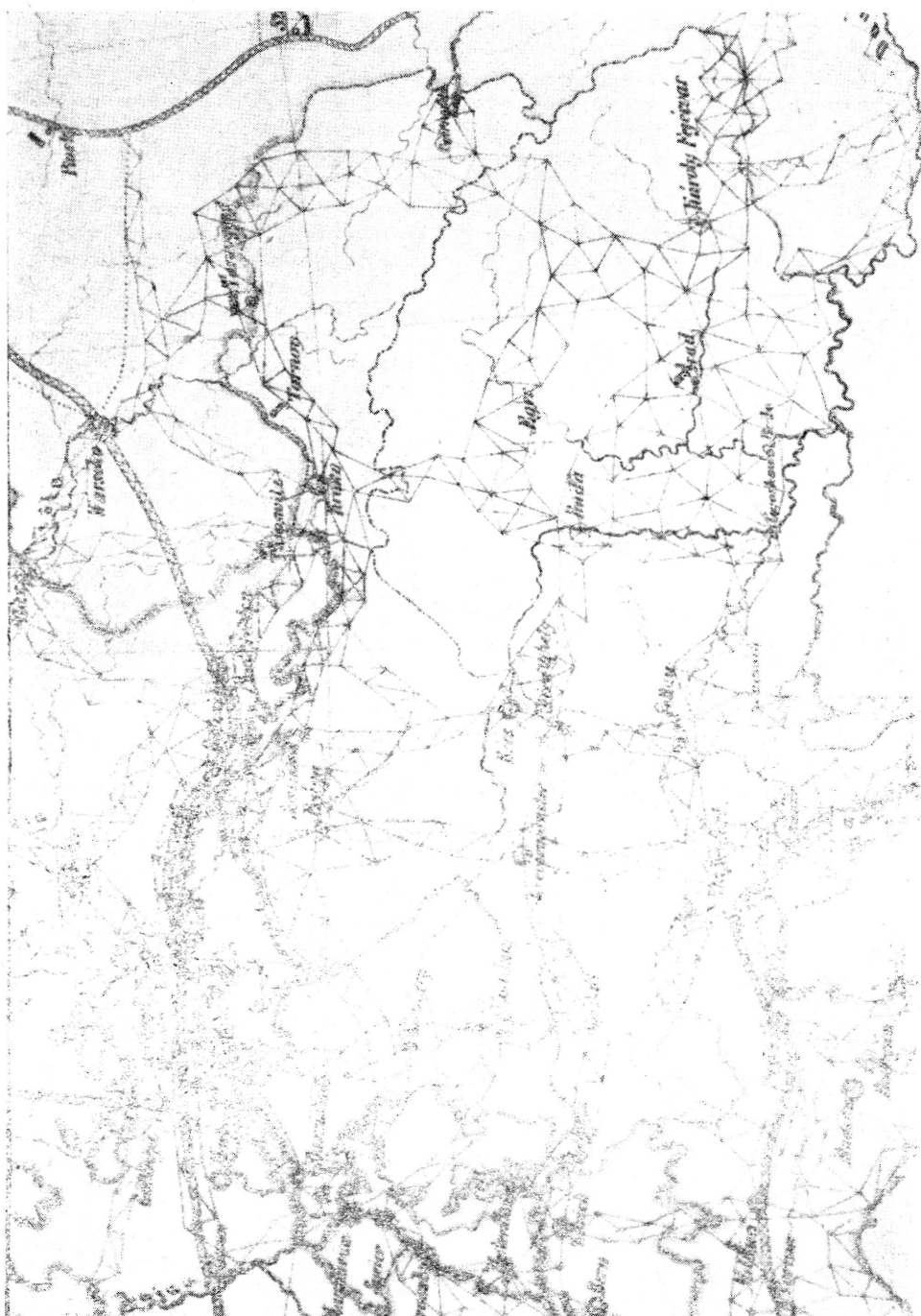
¹⁸ Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849—1865. Budapest, 1932. Franklin Társ. kiad. III. k.

¹⁹ Irmédi-Molnár László: i. m. 188. o.

²⁰ Napló 384. o.

²¹ Napló 387. o.

²² A Helyszínrajz és Földképzés történelme, elmélete és jelen állása. Pest, 1869. (Azóta sem készült ilyen átfogó munka Közép-Európa intézeteiről.) Feldolgozásában közreadja a tanulmányútja során tapasztaltakat, részletesen értékelve a jelentősebb térképező intézetek munkáját.

Az akadémiai értekezéséhez készített geodéziai hálózati terve (1869)

és térképekre szüksége van, hogy továbbá elkerülhetetlen, miszerint tisztjei, különösen tábornoki tisztjei a felvételen és térképezésben gyakorlattal bírnak. A hadsereg tehát mindenestre oda fog törekedni, hogy a földabrosz készítés kezei közt maradjon, mi ha valósággal történnék, csak arra vezetne, hogy a földabroszok úgy mint eddig, hadi céloknak megfelelőleg ugyan, de egyoldalúlag készítenének. Másrészt a polgári rend a nemzetgazdászati érdekek jelen korszakában a hadseregtől eltérő követelésekkel lép fel és joggal kívánja, hogy a földabroszok úgy állíttassanak ki, miszerint az általános szükségletnek megfelelőleg minden kívánalmat kielégítsenek. Két osztály érdekét szükséges tehát kielégíteni a nélkül, hogy az egyik vagy másik egészen háttérbe szoríttassék . . .”

A topográfiai osztály felállítására tett felterjesztésében nyomatékosan figyelemztetett a térképeket készítő mérnökök topográfiai ismereteinek hiányosságaira. Arra törekedett, hogy topográfus mérnökei megbízható elméleti ismereteiket nagy gyakorlattal párosítsák, mivel ez az egység nélkülözhetetlen a térképek készítésében, a jövő nemzedék képzésében és különösen a honvédség szempontjából — melynek felállításában ekkor már nagyon reménykedtek.

A topográfiai intézet feladatát indítványában így határozta meg: „. . . ne csak arra szorítkozzék, hogy egyoldalúlag a katonát vagy a mérnököt elégítse ki, hanem igyekezzék a privát embernek is jól használható és olcsó földabroszokat nyújtani, és főképen az iskolák számára, olcsó könnyen érthető és a szemet nem rontó geographiai földabroszokat készíteni . . . Csak egyetértő közreműködés által pótolhatjuk azon hiányt, mely az állam minden ágaiban szándékos elhanyagolás, vagy tudatlanság és közömbösség által eredt . . .”

1869. május 4-én visszakapta ezredesi rendfokozatát.²³ A „szolgálaton kívüli” főtiszt azonban továbbra is a békés tervezés és építés ügyének szentelte erejét. Ekkor látott hozzá a Dráva szabályozásának feladatához. A terepfelmérői munkálatokkal a topográfiai osztály négy jól képzett beosztottját bízta meg akik két nyáron át végzett szorgos tevékenységükkel sikeresen oldották meg a sok problémával terhes feladatot.

Tóth Ágoston irányításával, tervei alapján, csoportjai számos nagy feladatot hajtottak végre. Ennek elismeréseképpen lett osztálytanácsos, és a topográfiai osztály igazgatója.²⁴ Neve ismertté vált külföldön is. Az Antwerpenben 1871-ben megrendezett Földrajzi Kongresszuson a jeles földrajztudóssal, Hunfalvy Jánossal együtt képviselte Magyarországot. A bíráló bizottság itt bemutatott műveit éremmel jutalmazta.²⁵ Az érem felirata az egyik oldalán: „Geographiae Prima vice undique Scientiae et Commercii Studio Congregati Antwerpiae XIV—XXII. Augusti MDCCCLXXI.” A másikon: „Tóth Ágoston honvédezedes úrnak, a helyszínrajzi osztály igazgatójának, Budán.” (A hozzá tartozó okirat flamand nyelven íródott.)

Hazatérve, a felmérési munkák irányításán túl, idejét és energiáját elsősorban akadémiai székfoglalójának az elkészítése foglalta le. Témája: „A földképkészítés jelen állása, amint az képviselve volt az antwerpeni kiállításon.” Előadását 1871-ben tartotta meg és ezzel a felszólítással fejezte be: *alapítassék Magyarországon földrajzi társaság* a művelt nyugat államaihoz hasonlóan!

²³ Napló 423. o.

²⁴ „Ueber Vortrag Maines ungarischen Ministers für öffentliche Arbeiten und Communicationen finde Ich den gewesenen siebenbürgischen Gubernialrath Dominik Freiherr v. Kemény, dann die Honorärsectionsräthe Paul Rózsahegyí und Georg Kresztics zu wirklichen Sectionsräthen; ferner den siebenbürgischen Gubernialsecretär Alois Kedves, zum Ministerial Oberingenieur, August Tóth de Felsőszopor zum Vorstande der topographischen Abteilung mit dem Range und Gehalte eines Sectionsrathes zu ernennen.” Ofen, den 21. März 1870. Franz Joseph m. p. Emerich gróf Mikó m. p.

²⁵ Napló 446. o.

Adalott mint a magyar öle hadvezére
 az 1849. nyári hadjárat alatt fővezér, ezen
 mel bizonyítom, hogy Tóth Ágoston hűvének,
 a és is a Szeben tábornok által parancsra,
 Kolt V. hadvezérben vezérelte főt volt.
 Mivel ezen nagyszabású, vezérelt az 1849.
 fegyveres harcokban sokoldalú tevékenység,
 által magánál kitűnő érdemeit, és az ált.
 Olva irrom magam számára tetteinek egyikeit,
 Kiliténben ezen tetteit Nicomita, melynek az
 1849. július 14. Hegyesen tettei az egyetemes
 nagyrészt tulajdonítható.
 Ezen pillanatban ugyan is, minden minél előbb
 volt a harcok a legnagyobb elkeseredéssel folytatott,
 s az ellen a győzelem hírvadására minden erővel
 megmozdított Tóth Ágoston vezérelte főt meg
 fontos utágyat utat vezetett a harcok alatt,
 s kisebb a csata folyamánban Verba vezérelt is
 Máriakároly 7. gyalogezredre 8. század,
 aljával az ellenség egy veterán seregét
 madást vertett, mely által mint emeltem
 a magyar sereg győzelemre nagyot biztosított
 len.
 Ezen anyagi szakkönyvet, leltérszámot is, és
 melyek bátorsággal végrehajtott, feltéve a miniszter
 által hadvezérelte alkalmával átadott Tóth
 Ágoston vezérelte alatt az egész 1849. hadsereg
 ált. érdemeit s a harcok alatt fejt ki,
 s ezen kitűnő magatartását az s ezáltal
 jóle jelentésében is megkülönböztetve megem-
 liti.

Kelt Borsosnyéban 1869. November 18.

Borsosnyéban Vetter Antal

Vetter Antal tábornok elismerő sorai Tóth Ágoston munkásságáról

Tóth indítványának is szerepe volt abban, hogy a következő évben (1872) megalakult a MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG. Elnöke Hunfalvy János, két alelnöke Tóth Ágoston és Vámbéry Ármin, titkára Berecz Antal lett.²⁶

Érdekességként említendő, hogy míg a Természettudományi Társulatnak nők nem lehettek tagjai, a Magyar Földrajzi Társaság ülésének határozata értelmében azonban soraikba nők is „felvétetnek”. A társaságnak szinte kezdettől fogva több nő is tagja volt és számuk napjainkban már jelentős! Az 1872-ben megalakult Földrajzi Társaságnak mintegy 300 tagja volt. Számuk ma meghaladja a két és fél ezret és a napokban tartotta 105. Tisztújító Közgyűlését.

Hosszú lenne felsorolni Tóth Ágoston gazdag életútjának és munkájának minden állomását. Annál is inkább, mivel katonaként, földmérőként, tanárként, és nem utolsósorban a Magyar Helyszínrajzi Intézet igazgatójaként, a földrajz majd minden rokontudományában maradandót tett, vagy alkotott. A polgári és katonai térképészek méltán tekinthetik példaképüknek a magyar topográfiai térképezés megteremtőjét, a szintvonalas domborzatábrázolás zászlóvivőjét.

Tóth Ágoston életének utolsó éveit Grazban töltötte. Itt halt meg 77 éves korában. Kívánságának megfelelően hamvait Sopronban helyezték örök nyugalomra. Sírjának fekete márványoszlopán ez olvasható:

Felső-Szopori
TÓTH ÁGOSTON
m. k. nyugalm.
osztály tanácsos
és Honvéd ezredes
az 1848/9 szabadságharc
bajnoka
* 1812. október 28.
+ 1889. június 6.

Sírkövét már messziről láthatóan három óriási tiszafa fogja közre, a háromszögelés szimbólumaként. A volt Műszaki Egyetemi Karok (Sopron) Geodéziai és Bányaméréstani Tanszéke a soproni városi háromszögelési hálózatban meghatározta sírjának koordinátáit.²⁷

1890. január 27-én, a Magyar Tudományos Akadémia tanácstermében megemlékeztek Tóth Ágoston munkásságáról.²⁸

A második világháború után pedig, az újjáalakult katonai térképészeti intézet „Tóth Ágoston Honvéd Térképészeti Intézet” elnevezéssel is ápolta a magyar térképezés felvirágzásáért oly sokat fáradozó szabadságharcos emlékét.²⁹

Bár az idők múltával a név szerinti elnevezés megszűnt, a Magyar Néphadsereg Térképészeti Intézete ma is méltán büszke forradalmi hagyományai sorában a magyar térképírás úttörőjére.

²⁶ *Irmédi-Molnár László*: i. m. 222. o.

²⁷ *Hollán Ernő*: Tóth Ágoston emlékezete. MTA. Budapest, 1890.

²⁸ *Csendes László*: Térképek történelmi forrásértéke. Budapest, 1977.

²⁹ Térképészeti Közlöny, VII. k. Budapest, 1948. július hó 1—2. szám.